

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ І ЕВОЛЮЦІЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЛІТИЦІ

У тезах розглядається історичний розвиток маніпулятивних технологій у політичній сфері – від риторичних прийомів античності до сучасних цифрових стратегій впливу на масову свідомість. Аналізуються ключові етапи трансформації політичної маніпуляції в контексті змін суспільно-політичних умов, технологічного прогресу та розвитку масових комунікацій. Особлива увага приділяється способам формування громадської думки, використанню медіа, а також ролі соціальних мереж у політичному дискурсі XXI століття. Автори підкреслюють значення критичного мислення та медіаграмотності як інструментів протидії маніпуляціям у демократичному суспільстві.

Ключові слова: політична маніпуляція, інформаційні технології, громадська думка, історичний контекст, медіа, соціальні мережі, політична комунікація.

У сучасному світі, де інформація стала ключовим ресурсом, маніпулятивні технології набувають все більшого значення, особливо в політичній сфері. В умовах демократичних процесів, коли громадяни мають змогу вільно обирати владу, контроль над свідомістю виборців стає одним із головних інструментів політичної боротьби. Відтак дослідження маніпулятивних технологій, їх сутності, механізмів впливу та наслідків використання має важливе теоретичне та практичне значення. Маніпуляція – це форма психологічного впливу, спрямована на зміну сприйняття, установок чи поведінки особи або групи осіб без їх явного усвідомлення. У політичному контексті маніпуляція найчастіше спрямована на формування або зміну політичних уподобань громадян, їх участі в виборчому процесі, або сприйняття певних подій та діячів. Політична маніпуляція відрізняється від відкритої політичної агітації тим, що має прихований характер. Вона часто використовує соціальні стереотипи, емоції, психологічні слабкості та нерациональні механізми прийняття рішень.

У науковій літературі існує кілька підходів щодо визначення «політичного маніпулювання», які прагнуть відобразити специфіку, ключові завдання, механізми та форми впливу на суспільство. Насамперед, політичне маніпулювання розглядається як система засобів ідеологічного та духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав'язування певних ідей, цінностей; а також цілеспрямований вплив на громадську думку та політичну поведінку для орієнтування їх у потрібному напрямку. Крім того, воно виступає як частина технології влади, суть якої полягає у програмуванні думок мас, їх настроїв і навіть психічного стану з метою забезпечення такої поведінки, яка потрібна тим, хто має засоби маніпуляції.

В основних рисах, маніпуляція – це прихований вплив, який не повинен бути поміченим. Якщо ж спроба дії стає відомою, маніпуляція зазвичай припиняється. Маніпулятор відправляє адресату «закодований» сигнал, розраховуючи на те, що, що це попередження викличе у свідомості певні емоційно забарвлені образи, які потрібні маніпулятору. Таким чином, мистецтво маніпуляції полягає в тому, щоб спрямувати процес домислу людини в потрібне русло, і вона не помітить прихованого впливу. Що ж до поняття «політичне маніпулювання», воно має тлумачитися у широкому і вузькому значенні. У широкому значенні політичне маніпулювання є будь-якими діями, ініціатори (суб'єкти) яких зберігаючи секрет, переслідують цілі, що у всіх відносинах розходяться з офіційно проголошуваними. Воно включає, в першу чергу, інституційно-фінансове маніпулювання, яке здійснюється за допомогою різних недемократичних норм і регламентацій, тенденційної «нарізки» виборчих округів, непропорційного розподілу фінансових засобів та ефірного часу тощо та маніпулювання політичною свідомістю [1].

Політика завжди була сферою, де боротьба за владу вимагала не лише сили та ресурсів, але й уміння впливати на свідомість мас. З давніх часів і до сьогодення політичні лідери, партії та держави активно використовують маніпулятивні технології для досягнення своїх цілей. Уже в Давній Греції політики активно використовували риторику як засіб впливу. Наприклад, софісти навчали, як переконувати людей незалежно від істини. Відомий оратор Демосфен використовував промови як інструмент для впливу на політичні рішення афінян. У Римській республіці також розвивалася політична пропаганда – сенатори створювали образи себе як «захисників республіки» навіть тоді, коли переслідували особисті інтереси. У період Середньовіччя основним інструментом політичної маніпуляції була релігія. Церква володіла монополією на інформацію та формувала світогляд більшості населення. Політичні лідери, зокрема монархи, активно

співпрацювали з духовенством для легітимізації своєї влади (наприклад, «божественне право королів»). У період Реформації і Просвітництва з'являються нові канали комунікації – друковані газети, листівки, памфлети. Ці медіа стали інструментом політичної боротьби, як-от у Французькій революції, коли політичні ідеї розповсюджувалися через публікації. Найяскравішими прикладами політичної маніпуляції стали нацистська Німеччина та сталінський СРСР. Йозеф Геббельс, міністр пропаганди Третього Рейху, створив ефективну систему масового впливу через пресу, радіо, кіно і мітинги. У СРСР пропаганда слугувала засобом контролю над населенням, формування «образу ворога» та культу особи. Навіть у демократичних країнах активно використовувалися маніпулятивні технології. Наприклад, у США під час Другої світової війни функціонували пропагандистські агентства. У другій половині XX століття телевізор став головним інструментом впливу. Політичні дебати, як-от між Кеннеді і Ніксоном у 1960 році, стали показовими прикладами того, як візуальний образ може впливати на виборців.

Сучасний етап розвитку маніпулятивних технологій характеризується переходом до цифрової комунікації. Соціальні мережі стали потужним засобом маніпуляції – через алгоритми, фейкові новини, ботоферми та таргетовану рекламу. Відомим прикладом є скандал із компанією Cambridge Analytica, коли дані користувачів Facebook використовувалися для впливу на політичні уподобання виборців у США та Великобританії [2].

Можна стверджувати, що маніпулятивні технології політичного характеру спрацьовують і досягають своєї мети через некритичність мислення громадян, адже значна частина узагальнень, інформації про суспільно-політичне життя, трактування фактів не зазнають перевірки з боку громадськості чи потенційного електорату. ЗМІ і соціальні мережі мають широкий спектр потенційних можливостей впливу на громадську думку. За допомогою засобів масової інформації і сучасних інтернет-ресурсів формуються соціальні цінності, політичні настрої і уподобання, громадська думка як така. Використання мас-медіа для маніпулювання громадською думкою закладено у механізми і прийоми, що використовуються в рамках технологій політичного маніпулювання. У цьому проявляються значні переваги для політичного впливу з боку представників влади безпосередньо на громадськість [3].

Еволюцію маніпулятивних технологій у політиці можна відслідкувати також під час російсько-української війни, яка триває вже більше 10 років. Маніпуляція зі сторони росії відзначена навмисною стратегією маніпулювання суспільним сприйняттям із використанням різних медіа-каналів для поширення пропаганди. Кремль особливо вміло створював образ росії як жертви західної агресії, виправдовуючи таким чином свої дії в очах внутрішньої аудиторії. Цей наратив поширюється через групи соціальних мереж і веб-сайти, які з'явилися саме під час війни, нібито надають «об'єктивну» інформацію, але насправді вони повторюють лінію російського уряду. Російські державні ЗМІ відіграли ключову роль у цьому аспекті, поширюючи неправдиву або оманливу інформацію, покликану отримати підтримку російської політики та посіяти розбрат. Ця пропаганда має на меті не просто представити російську точку зору, а й активно прагне диверсифікувати та поляризувати громадську думку, створюючи складніший інформаційний ландшафт, де правда стає питанням перспективи, а не факту. Така тактика підкреслює еволюцію інформаційної війни як ключову особливість російсько-української війни та його далекосяжні наслідки, які виходять далеко за межі безпосередніх зон конфлікту.

Сучасні технології дозволяють створювати фальшиві відео та аудіозаписи, які майже неможливо відрізнити від реальних. Це відкриває нові можливості для дезінформації і дискредитації політичних опонентів. З появою штучного інтелекту також зростає ризик автоматизованої маніпуляції – від генерації текстів до управління інформаційними кампаніями. Маніпулятивні технології стали частиною глобальних стратегій – держави використовують медіа для втручання у внутрішні справи інших країн. Прикладом є російська пропаганда під час гібридної війни проти України, що поєднує традиційні методи і новітні цифрові платформи.

Механізми впливу: як працює політична маніпуляція

- Створення образу «ворога»: об'єднання електорату через протиставлення «ми» і «вони».
- Фреймінг (рамкування): подача інформації у певному контексті, що формує потрібне ставлення.
- Емоційна експлуатація: апеляція до страху, гніву або патріотизму.
- Інформаційне перенасичення: навмисне створення хаосу, щоб приховати правду.
- Псевдофакти: поширення неправдивих або перекоханих фактів для впливу на думку мас [4].

Таким чином, маніпулятивні технології в політиці мають глибоке історичне коріння. Ще в античності риторичні філософи та правителі використовували різні форми впливу на масову свідомість. Зокрема, в епоху Давньої Греції та Риму велике значення надавалось мистецтву переконання – риториці, яка по суті була інструментом впливу на виборців чи громадян. У середньовіччі цю роль перебрали на себе церковні інститути, які формували світогляд через проповіді та символіку. Інформаційна революція, започаткована книгодрукуванням у XV столітті, стала переломним моментом. Влада отримала інструмент масового впливу на населення. У XIX–XX століттях, зі стрімким розвитком газет, радіо, телебачення, маніпулятивні технології стали частиною політичного інструментарію. Особливо виразно це проявилось в тоталітарних режимах (фашистська Італія, нацистська Німеччина, СРСР), де пропаганда стала системним і домінантним інструментом політичного управління. У демократичних країнах маніпулятивні технології також активно використовувались, але в більш завуальованій, легітимізованій формі. Виборчі кампанії почали орієнтуватися на створення певного іміджу кандидата, використання соціології, психології, реклами.

Виборці стали об'єктом тонко спрямованих комунікаційних стратегій, що апелювали не стільки до раціонального мислення, скільки до емоцій, страхів, бажань.

Отже, історія маніпуляцій у політиці демонструє, що жоден політичний устрій чи технологічний прорив не гарантує відсутності впливу на масову свідомість. Еволюція маніпулятивних технологій – це постійне пристосування політичної комунікації до нових умов. Завдання суспільства – навчитися критично сприймати інформацію, усвідомлювати власну роль у політичному процесі й протидіяти маніпуляціям шляхом просвіти, прозорості та етичної відповідальності політиків.

References

1. Boiko, O. D. (2010). Politychne manipuliuvannia [Political manipulation] Kyiv. [in Ukrainian].
2. Istoriiia politychnoho manipuliuvannia: yak tse robyly kolys i shcho vykorystovuiut zaraz [The history of political manipulation: how it was done before and what is used now] Retrieved from: <https://ukr.radio/news.html?newsID=89664>. [in Ukrainian].
3. Lysenko, Yu. V., & Maneliuk, Yu. M. (2022). Tekhnolohii politychnoho manipuliuvannia ta yikh vplyv na hromadsku dumku v suchasnykh politychnykh protsesakh [Technologies of political manipulation and their impact on public opinion in modern political processes]. Politykus, 5, (pp. 42–47) [in Ukrainian].
4. Smolianiuk, V. F., et al. (2021). Politychni tekhnolohii v suchasnykh vladnykh protsesakh: navchalnyi posibnyk [Political technologies in modern power processes: a textbook] Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
5. Dudko, I.D. (2014) Ukrainske suspilstvo na shliakhu do politychnoi natsii: istoriia i suchasnist: kolektyvna monohrafiia [Ukrainian society on the way to a political nation: history and modernity: collective monograph] Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.10.16

*Tetiana Lushahina
Olha Diska*

HISTORICAL CONTEXT AND EVOLUTION OF MANIPULATIVE TECHNOLOGIES IN POLITICS

The theses examine the historical development of manipulative technologies in the political sphere — from the rhetorical techniques of antiquity to modern digital strategies of influence on mass consciousness. The key stages of the transformation of political manipulation are analyzed in the context of changing socio-political conditions, technological progress and the development of mass communications. Particular attention is paid to the methods of forming public opinion, the use of media, as well as the role of social networks in the political discourse of the 21st century. The authors emphasize the importance of critical thinking and media literacy as tools for countering manipulation in a democratic society.

Keywords: political manipulation, information technologies, public opinion, historical context, media, social networks, political communication.

Відомості про автора / Information about the Author

Тетяна Лушагіна, канд. політ. наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Tetiana Lushahina, PhD in Political Science, Associate Professor at the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: t.lushagina@gail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8599-2923>.

Ольга Діська, студентка 431 групи спеціальності 052 Політологія Навчально-наукового інституту післядипломної освіти Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Olha Diska, a student of group 431z, specialty 052 Political Science, Educational and Scientific Institute of Postgraduate Education, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.

